

Hvor meget græsk kunne Julius Capitolinus?

Om græske kilder til *Historia Augusta*

af Tønnes Bekker-Nielsen

Hvor meget græsk kunne Julius Capitolinus? Svaret er enkelt: ingenting, for Julius Capitolinus har aldrig eksisteret. Han er ét af de seks pseudonymer, som den ukendte forfatter til den senantikke biografisamling *Historia Augusta* (HA) skjuler sig bag. Her får “Julius Capitolinus” blandt andet æren for biografierne over Macrinus, Maximinus Thrax, Gordianerne, Maximus (dvs Pupienus) og Balbinus.

I *Historia Augusta*-forskningen har det været en gennemgående antagelse, at forfatteren må have været tosproget, på linje med andre medlemmer af Romerrigets elite. Under sit lange eksil på Rhodos deltog Tiberius i filosofiske diskussioner;¹ Vespasian, som ellers ikke huskes som nogen stor intellektuel, kunne citere Homer;² Marcus Aurelius skrev sine “tanker” på græsk. Men i 300-tallet var det ikke længere nogen selvfølge, at et medlem af Roms overklasse kunne veksle mellem de to sprog. Konstantin den Store var ifølge Eusebios “ikke helt ukyndig”³ i græsk og kunne føre samtaler med de delegerede ved kirkemødet i Nikaia. Sin velkomsttale valgte han dog at holde “på romernes sprog”, dvs latin, og lade “en anden” oversætte til græsk.⁴ Tilsvarende, men med omvendt fortegn, beretter Ammian, at skønt Julians foretrukne sprog var græsk, “kunne han herudover også tilstrækkeligt med latin til at føre en samtale.”⁵

Flere steder i *Historia Augusta* pointerer værkets ophavsmand, at han behersker græsk: “Aelius Spartianus” oversætter en græsk indskrift⁶ og “Aelius Lampridius” et digt,⁷ mens “Julius Capitolinus” finder anledning til at kritisere andres oversættelser⁸ og

-
1. Sueton, Tiberius 11.
 2. Sueton, Vespasian 23; kejseren citerer Iliaden 7.213.
 3. Eusebios, Vita Constantini 3.12-13 : ὅτι μηδὲ ταύτης ἀμαθῶς εἶχε.
 4. Ibid., Ῥωμαία γλώττη, ὑφερμηνεύοντος ἑτέρου.
 5. Ammian 16.5.7: *Super his aderat latine quoque disserendi sufficiens sermo.*
 6. HA Pescennius Niger 12.6
 7. HA Alexander Severus 38.6
 8. HA Macrinus 14.2.

“Flavius Vopiscus” har indsamlet græske kildetekster (*libros graecos*) for at kunne skrive Aurelians biografi.⁹

Såfremt forfatteren virkelig var fortrolig med græsk og havde adgang til græske forfatteres værker, må det undre, at han aldrig nævner eller citerer Cassius Dions store græksprogede historieværk. For eksempel refererer Dion et rygte om, at Commodus fik lægerne til at fremskynde Marcus Aurelius’ død;¹⁰ anekdoten ville passe perfekt ind i *HAs* negative portræt af Commodus, men nævnes ikke. Tværtimod hævder forfatteren til *Historia Augusta*, at Marcus selv fremskyndede sin død ved ikke at tage næring til sig.¹¹

Frank Kolb¹² og Johannes Straub¹³ har ment at kunne identificere lån fra Cassius Dion (uden kildeangivelse) i *Historia Augusta*, men heroverfor har Timothy Barnes og Agnès Arbo med rette påpeget, at *HA* nok så ofte har en anden version af forløbet end Dion, og at de informationer, der stemmer overens i *HA* og Dion, kan stamme fra historikeren Marius Maximus, der færdedes i de samme kredse og kunne høre den samme hofsladder som Dion.¹⁴

Undervejs i værket citeres fem græske historikere ved navn: Arrian, Dexippos, Herodian, Kallikrates fra Tyros og Onesimos. Hvad “Arrian” angår, er der tale om Herodian – enten har *HAs* forfatter lavet en fejl eller også bevidst og af grunde, som vi ikke kender, brugt et dæknavn. Kallikrates, som ikke optræder i nogen anden antik kilde, er formentlig en lige så fiktiv person som Julius Capitolinus. Der kendes flere græske forfattere ved navn Onesimos eller Onasimos, men ingen af dem er identiske med *Historia Augustas* “Onesimus”, som formentlig ligeledes er fiktiv.¹⁵ Dermed er feltet reduceret til to navngivne græske historikere: Herodian og Dexippos.

9. *HA* Aurelian 1.9.

10. Cassius Dion 72.33.4.2.

11. *HA* Marcus 28.2.

12. Kolb 1972.

13. Straub (1972) 284.

14. Barnes (1978) 86-89; Arbo (2009) 285-286.

15. Costa 2011.

Herodian

I sin forbilledligt klare og fortsat læseværdige introduktion til *Historia Augusta problemet* fra 1971 skriver Torben Damsholt om biografierne fra Macrinus og fremefter: "Her har *Historia Augustas* forfatter øjensynlig i stor udstrækning brugt græske kilder. Både Herodianos og Dexippos citeres flittigt, og for den førstes vedkommende viser en sammenligning med hans bevarede værk, at det har været anvendt".¹⁶ Et halvt århundredes forskning har ikke ændret den konsensus, som Damsholt refererer. Selv en erklæret ikonoklast som David Rohrbacher antager i *The Play of Allusion in the Historia Augusta* (2016), at Herodians græksprogede historieværk har været en hovedkilde for *HAs* biografier over Maximinerne, Gordianerne, Balbinus og Maximus.¹⁷

Hypotesen om Herodian som hovedkilde til *HAs* biografi over Macrinus er dog ikke uden problemer, som begynder allerede i biografien over Caracalla, tilskrevet "Aelius Spartianus", hvor kejserens død beskrives således: "Mens han var trådt af på naturens vegne, blev han likvideret i et baghold lagt af prætorianerpræfekten Macrinus, som overtog kejsermagten efter ham".¹⁸ Kort efter gentages episoden i en lidt anden version: "Han blev dræbt, da han var stået af hesten for at tømme sin blære, stående mellem sine livvagter, som var med i mordplanerne. Da hans rideknægt derefter skulle hjælpe ham op på hesten, drev han en dolk ind i hans side."¹⁹

Herodians version afviger på afgørende punkter. Her er det sine *tarme*, Caracalla har behov for at lette. Morderen ser sin chance, da kejseren sidder på hug med klæderne nede om benene, mens livvagterne, som skulle beskytte ham, har "trukket sig så langt væk som muligt og vendt ryggen til af respekt for kejseren og skam over det, som foregik".²⁰ En lignende, mere kortfattet version findes hos Cassius Dion.²¹ Ifølge Frank Kolb²² trækker *Historia Augustas* beskrivelse på Herodian, men deres forløb er fundamentalt uforenelige:

16. Damsholt (1971) 28.

17. Rohrbacher (2016) 13.

18. *HA* Caracalla 6.6.

19. *HA* Caracalla 7.1-2.

20. Herodian 4.13.4-6.

21. Cassius Dion 79.5.

22. Kolb (1972) 127: "ein Konglomerat aus Angaben Dions und Herodians".

<i>Historia Augusta</i>	<i>Herodian</i>
Caracalla har behov for at tømme sin blære	behov for at tømme sine tarme
C. står oprejst, da han dolkes	C. sidder på hug
C. er omgivet af sine livvagter	vagterne har trukket sig tilbage
C. bliver dolket af sin rideknægt	af Martialis
mordet er planlagt	morderen griber en uventet chance

Den første eksplicitte kildehenvisning til Herodian findes i biografien over Clodius Albinus.²³ Den næste findes i biografien over Macrinus' søn Diadumenianus. Her holder den unge tronfølger en tale til faderens soldater, hvorefter forfatteren til *Historia Augusta* kommenterer: "Den græske forfatter Herodian forbigår dette og siger kun, at drengen blev udnævnt til Caesar af soldaterne og dræbt sammen med sin far".²⁴

Imidlertid er der, som André Chastagnol påpeger i sin udgave fra 1994, flere lån uden kildeangivelse allerede i den foregående biografi over Diadumenus' fader Macrinus.²⁵ Det begynder, da senatet får besked om drabet på Caracalla og Macrinus' krav på den ledige trone: *quamvis senatus eum imperatorem odio Antonini Bassiani libenter accepit*, skriver *Historia Augusta*, "på grund af deres had til Antoninus Bassianus anerkendte senatet ham alligevel gerne som kejser".²⁶ Den tilsvarende formulering hos Herodian lyder *εὐφημεί τε αὐτὸν ἢ σύγκλητος καὶ τὰς σεβασμίους τιμὰς πάσας ψηφίζεται. οὐχ οὕτως δὲ εὐφραϊνε πάντας ἡ Μακρίνου διαδοχή, ὡς ὑπερήδουτό τε καὶ πανδημεί ἐώρταζον ἐπὶ τῇ Ἀντωνίνου ἀπαλλαγῇ*, "senatet anerkendte ham og tildelte ham alle kejserlige titler, overhovedet ikke af glæde over Macrinus' tronbestigelse men af begejstring over Antoninus' fald."²⁷

Biografiens disposition svarer også til strukturen hos Herodian, hvor de to dele af Macrinus' livshistorie er adskilt af en lang ekskurs om Julia Maesa og hendes intriger, der bringer Heliogabalus (Elagabal) på tronen. *Μαίσα ἣν τις ὄνομα, τὸ γένος Φοίνισσα,*

23. *HA* Clodius Albinus 1.2; Herodian 2.15.3.

24. *HA* Diadumenianus 2.5; Herodian 5.4.12.

25. *HA* Macrinus 7.1 (Herodian 5.2.2); 7.3-4 (Herodian 5.2.1); 8.3-4 (Herodian 4.15.6-9); 9.1-10.6 (Herodian 5.3-12).

26. *HA* Macrinus 2.3.

27. Herodian 5.2.2.

ἀπὸ Ἐμέσου καλουμένης οὕτω πόλεως ἐν Φοινίκῃ· ἀδελφὴ δὲ ἐγγόνοι Ἰουλίας τῆς Σεβήρου μὲν γυναικὸς Ἀντωνίνου δὲ μητρός, skriver Herodian: “Der var en fönikisk kvinde ved navn Maesa, fra Emesa, som er navnet på en by i Fønicien. Hun var søster til Julia, som var gift med Severus og mor til Antoninus”.²⁸ Historia Augustas version er mere kompakt: *Fuit aliqua mulier Maesa sive Varia ex Emesena urbe, soror Iuliae uxoris Severi*, “Der var en vis kvinde ved navn Maesa eller Varia, fra byen Emesa, søster til Julia, Severus’ ægtefælle.”

Og Herodian fortsætter: τὴν δὴ Μαῖσαν ταύτην ὁ Μακρίνος, μετὰ τὴν τῆς ἀδελφῆς τελευτὴν Ἀντωνίνου δὲ ἀναίρεσιν, προσέταξεν ἐς τὴν πατρίδα ἐπανελθούσαν ἐν τοῖς οἰκείοις καταβιῶναι, πάντα ἔχουσαν τὰ ἑαυτῆς, “denne Maesa gav Macrinus, da hendes søster var gået bort og Antoninus dræbt, besked på at rejse tilbage til sin hjemstavn og leve blandt sine egne, idét hun fik lov at beholde hele sin formue.”²⁹ Igen er Historia Augustas version kortere: *quae post mortem Antonini Bassiani ex aulica domo fuerat expulsa per Macrini superbiam; cui quidem omnia concessit Macrinus, quae diu illa collegerat*: “på grund af Macrinus’ arrogance blev hun sendt bort fra kejserpaladset, men fik lov at beholde den formue, hun havde samlet.”

I længde svarer ekskursen i Historia Augusta til en tredjedel af det tilsvarende afsnit hos Herodian, men den formidler mange af de samme detaljer og i samme rækkefølge: Julia Maesa kom fra Emesa og var søster til Domna; hun blev forvist fra paladset af Macrinus; hun havde to døtre, hvoraf den ældste var moder til Elagabal; begge drenge var præster for den fönikiske solgud af samme navn; den ældre broder var meget populær blandt soldaterne på grund af sin skønhed; Maesa fortalte troppeperne, at drengen var søn af Caracalla; Maesa var velhavende; til gengæld for hendes løfter om penge hyldede soldaterne Elagabal som deres nye kejser under navnet Antoninus.

Nok så væsentligt er dog, hvad Historia Augusta *ikke* nævner. Herodians femte bog indledes med et langt brev fra Macrinus til senatet, hvori den nye kejser – den første ikke-senator, der nåede tronen – åbenlyst kritiserer arvekejserdømmet. At være født

28. Herodian 5.3.2.

29. Herodian 5.3.2.

ind i en fornem familie forleder let til arrogance (*ὕπεροψία*), hvorimod de, der kommer “fra jævne kår” (*ἐκ μετρίων πράξεων*) respekterer og ærer deres medborgere.³⁰

Historia Augustas forfatter er andetsteds stærkt kritisk over for arvekejserdømmet, og i betragtning af hans forkærlighed for at citere taler og dokumenter kunne man måske have forventet at finde et ekko af Herodians brev i Historia Augusta, men det er ikke tilfældet. I stedet har forfatteren opfundet sin egen, helt anderledes version af Macrinus’ tiltrædelsesbrev.

Endnu mere overraskende er udeladelsen af en passage i ekskursen, hvor Herodian forklarer, at “mens hun [Maesa] boede i paladset med sin søster” havde begge hendes døtre, “der dengang var unge og tiltrækkende”, samleje med deres fætter Caracalla.³¹ Andetsteds viser forfatteren til Historia Augusta en livlig interesse for den tvivlsomme seksualmoral hos kejserhusets kvinder; fx kan han fortælle, at Faustina, Marcus Aurelius’ hustru, tog sømænd og gladiatorer som sine elskere, når hun var på ferie ved Gaëta og efter sigende havde et incestuøst forhold til sin svigersøn Verus.³² Han kan også genfortælle en historie – taget fra Aurelius Victor³³ – om hvordan Julia Domna forførte Caracalla.³⁴ At Caracalla og hans unge kusiner dyrkede sex i paladset med deres mors vidende ville passe fint ind i dette billede – men det nævnes ikke.

Léon Homo fremsatte i 1919 den hypotese, at forfatteren til Historia Augusta ikke havde benyttet Herodians version direkte, men med en nu tabt latinsk tekst (“une source intermédiaire”) som mellemlid.³⁵ Hans teori har dog ikke fundet mange tilhængere. Således skriver Hartwin Brandt: “Diese nicht einleuchtend zu begründende Auffassung darf heute als widerlegt gelten, denn zumindest für die Jahre 235-238 hat der Verfasser erkennbar den herodianischen Text teilweise direkt ins Lateinische übersetzt”.³⁶ Hvordan Brandt kan være så sikker på dette, forklares ikke. Hvis en anden havde oversat Herodian “direkt ins Lateinische” og Historia Augustas forfatter derefter

30. Herodian 5.1.7.

31. Herodian 5.3.10.

32. *HA* Marcus Aurelius 19.7; *HA* Verus 10.1.

33. Aurelius Victor 21.3.

34. *HA* Caracalla 10.2.

35. Homo (1919) 38.

36. Brandt (1996) 48.

skrevet ordret af herfra (som han i flere tilfælde har gjort fra andre forfattere, fx Aurelius Victor) ville resultatet dog blive det samme?

Såfremt forfatteren til *Historia Augusta* ikke havde læst Herodians fortælling i originalen, men i et latinsk sammendrag, hvis kompilator ikke delte hans begejstring for lange taler og saftige anekdoter fra sovekammeret, kunne det forklare udeladelserne. En epitomator ville sigte efter korthed og klarhed ved at springe breve og taler over (for eksempel indeholder den anonyme *Epitome de Caesaribus* og Eutropius' *Breviarium* meget få sådanne passager) og udelade detaljer af sekundær betydning. For de soldater, der beslutter sig for at følge Elagabal, er det springende punkt, at Caracalla er hans far; ikke hvor og under hvilke omstændigheder undfangelsen har fundet sted.

I *Historia Augusta* fortælles historien om Macrinus' endeligt to gange. Først i kap. 10: *Fugiens sane Macrinus cum paucis et filio in vico quodam Bithyniae occisus est cum Diadumeno*: "Macrinus, der flygtede med sin søn og et par andre, blev endelig dræbt i en vis bithynisk landsby sammen med Diadumenus". Havde forfatteren læst Herodians original, ville han vide, at Macrinus' tilfangetagelse og død fandt sted ἐν Χαλκηδόνι, i den berømte by Chalkedon ved Bosporus, ikke i en tilfældig bithynisk landsby.

Historien gentages i det sidste kapitel af Macrinus' biografi: *ille fugit belloque victus est et occisus in suburbano Bithyniae*: "besejret i kamp, flygtede han og blev dræbt i et forstadsdistrikt i Bithynien". *Suburbanum*³⁷ er tydeligvis et forsøg på at gengive Herodians προαστείον, men hvor den græske gløse betegner et område umiddelbart uden for en by – en hvilken som helst by – er den normale betydning af *suburbanus*, når ordet ikke ledsages af et bynavn, "i nærheden af Rom". Af biografien over Alexander Severus (det eneste andet sted i HA, hvor ordet forekommer) kan vi se, at forfatteren var fortrolig med ordets gængse betydning.³⁸ Det kan altså ikke være ham, der er mester for undersættelsen; snarere en epitomator, hvis modersmål var græsk, og som ikke kendte det latinske sprogs nuancer. Forfatteren til *Historia Augusta* har skrevet ordret af fra epitomen, og ad den vej er den besynderlige formulering kommet ind i hans tekst.

37. Oversætterne af HA har generelt haft vanskeligheder med at finde et dækkende udtryk: "Landsitz" (Ernst Hohl 1976), "bourg" (André Chastagnol 1994), "landdistrikt" (Torben Damsholt 2011), "rural district" (David Magie og David Rohrbacher 2022).

38. HA Alexander Severus 23.8.

Dexippos

Situationen hvad angår Dexippos er noget vanskeligere, eftersom hans værker ikke er bevaret. I 800-tallet var de stadig tilgængelige og refereres i Photios' *Bibliothēke*. Photios kan fortælle, at Dexippos blandt andet skrev en *Syntomon historikon*, "Forkortet historie", der resumerede begivenhederne år for år frem til 268, og et værk med titlen *Skythika* om romernes krige mod "skyterne", dvs goterne.³⁹ Desuden finder man hos Konstantin Porphyrogenetos et langt og tilsyneladende ordret citat fra *Skythika*.⁴⁰

Kan man tro hans egne kildeangivelser, har Historia Augustas forfatter kun anvendt Dexippos som kilde til perioden fra Alexander Severus' tronbestigelse (222) til Claudius Gothicus' død (268); en periode, hvortil han kun havde få andre kilder.⁴¹ Til de tidligere kejsere, hvortil han havde rigeligt med latinske kilder, fandt han intet behov for at trække på Dexippos.

Historikeren Zosimos, der skrev i begyndelsen af 500-tallet, kendte til Dexippos og støttede sig til hans værker ved udarbejdelsen af sin "Nye historie". Her opgives antallet af krigere i den gotiske hær til 320.000.⁴² Det samme tal optræder ikke mindre end seks gange i *Historia Augustas* biografi over Claudius 2.,⁴³ og må stamme fra den fælles kilde Dexippos. Men hvilket af Dexippos' værker har forfatteren til HA anvendt? I kapitlet om Gordianerne skriver han, at Dexippos har skildret begivenhederne *breviter ad fidem tamen*: "troværdigt, omend kortfattet".⁴⁴ Det må være en henvisning til den forkortede historie, som tilsyneladende er det eneste af Dexippos' værker, forfatteren til HA har anvendt, eftersom biografierne om Claudius 2. Gothicus og Aurelian ikke indeholder mange informationer om goterkrigene. Havde forfatteren benyttet Dexippos' længere og mere detaljerede *Skythika*, ville han ikke have manglet stof til kapitlet om goternes besejrer.

39. Photios, *Bibliothēke* 82.

40. McInerney 2019.

41. Magnus Maximus' nu tabte historieværk sluttede med Elagabals død i 222 og Herodians slutter i 238.

42. Zosimos 1.42.1.

43. HA Claudius 6.4-5; 7.3; 8.2-4.

44. HA Gordiani tres 2.1.

Enkelte forskere har været inde på den mulighed, at Historia Augustas forfatter tilgik Dexippos gennem en mellemkilde. Heroverfor anfører Brandt med en vis ret, at hvis Dexippos havde været tilgængelig gennem en latinsk epitome eller oversættelse, ville forfatteren til Historia Augusta have trukket på Dexippos også i biografierne for Severus Alexander.⁴⁵

I biografien over Severus Alexander kan man i manuskripterne læse følgende gådefulde påstand: *Idem dicit patruum fuisse Antoninum Heliogabalum Alexandri, non uxoris sororis eiusdem filium*: “Den samme (dvs Dexippos) siger, at Antoninus Elagabal var Alexanders onkel, ikke dennes kones søsters søn”.⁴⁶

Indholdsmæssigt giver sætningen ingen mening, og derfor foreslog Casaubon i sin udgave fra 1603 at ændre til *idem dicit patruum fuisse Antoninum Heliogabalum Alexandri, non sororis eiusdem matris filium*: “Den samme siger, at Antoninus Elagabal var Alexanders onkel, ikke dennes moders søsters søn.” Senere udgivere har fulgt Casaubons læsning. Den løser dog ikke alle problemer. Mente Dexippos – der skrev på et tidspunkt, da severernes regeringstid stadig var et levende minde – virkelig, at Elagabal var Alexanders onkel? Det forekommer usandsynligt, at en systematisk kompilator med et stærkt fokus på kronologi kunne lave en så banal fejl. Snarere må der være tale om en oversættelsesfejl fra græsk til latin.

Jardé påpegede i 1925, at den græske glose ἀνέψιος i senantikken skifter betydning fra “fætter” til “nevø”. Dexippos kan altså have anvendt ordet i dets klassiske betydning til at beskrive Alexander som Elagabals ἀνέψιος, hvilket Historia Augustas forfatter 130 år senere har (mis)forstået som “Elagabals nevø”.⁴⁷ Alternativt kan problemet ligge i græsk θεῖος, der betyder “onkel”, men også “guddommelig”, svarende til latinsk *divus*. Den afdøde Alexander blev i 238 ophøjet blandt guderne, og hans officielle betegnelse var derefter *divus Alexander* = θεῖος Ἀλέξανδρος. Historia Augustas forfatter kan have misforstået den græske tekst og troet, at θεῖος lagde sig til Elagabal, ikke til Alexander.

45. Brandt (1996) 51-52.

46. HA Alexander 49.5.

47. Jardé 1925, 5.

Konklusion

Hvor meget græsk kunne den forfatter, der skjuler sig bag pseudonymet "Julius Capitolinus"? Meget tyder på, at hans kendskab til sproget har ligget på niveau med kejser Konstantins: tilstrækkeligt til at føre en samtale og orientere sig i Dexippos' historiske oversigt, men ikke nok til at læse og fortolke en længere, mere kompleks tekst som Dexippos' *Skythika* eller Cassius Dions historie. Vi har da heller ingen klar evidens for, at forfatteren har benyttet disse to værker. Hvor det overhovedet var muligt, har han anvendt latinske kilder, og af græske historikere har han tilgået Herodian gennem en latinsk epitome, mens han af Dexippos' arbejder kun har anvendt den kortfattede historiske oversigt. Her benyttede han formentlig den græske originaltekst, men hans begrænsede græskkundskaber kom til kort.

Litteratur

- Arbo, Agnès M. 2009. "Dion Cassius versus Marius Maximus? Éléments de polémique entre les 'Romaika' et 'L'histoire Auguste'", *Phoenix* 63 (2009), 278-295.
- Barnes, T. D. 1978. *The Sources of the Historia Augusta*. Bruxelles.
- Costa, V. 2011. "Onasimos of Cyprus (216)", *Jacoby Online. Brill's New Jacoby, Part II*, edited by Ian Worthington. Leiden. http://dx.doi.org.proxy1-bib.sdu.dk:2048/10.1163/1873-5363_bnj_a216, besøgt 2.2.2023.
- Brandt, H. 1996. *Kommentar zur Vita Maximini et Balbini der Historia Augusta*. Bonn: Habelt.
- Chastagnol, André 1994. *Histoire Auguste: les empereurs Romains des IIe et IIIe siècles*. Paris.
- Damsholt, T. 1971. *Historia Augusta problemet*. København.
- Damsholt, T. 2011. *Romerske kejsere: Historia Augusta*. København.
- Hohl, E. 1976. *Historia Augusta: Römische Herrschergestalten* 1.2. Zürich.
- Homo, L. 1919. "La grande crise de l'an 238 ap. J.-C. et le problème de l'Histoire Auguste", *Revue Historique* 131 (1919) 209-264; 132 (1919) 1-38.
- Jardé, A. 1925. *Études critiques sur la vie et le regne de Sévère Alexandre*. Paris.

- Kolb, F. 1972. *Literarische Beziehungen zwischen Cassius Dio, Herodian und der Historia Augusta*. Bonn.
- McInerney, J. 2019. "Dexippos (100)", *Jacoby Online. Brill's New Jacoby - Second Edition, Part II*, edited by Ian Worthington. Leiden. http://dx.doi.org.proxy1-bib.sdu.dk:2048/10.1163/1873-5363_bnj2_a100
- Magie, D. og D. Rohrbacher 2022. *Historia Augusta* 1-3. Cambridge, MA.
- Rohrbacher, D. 2016. *The Play of Allusion in the Historia Augusta*. Madison, WI.
- Straub, J. 1972. "Cassius Dio und die Historia Augusta", i J. Straub (red.), *Bonner Historia-Augusta-Colloquium 1970*. Bonn, 271-85.